

א. מבוא

1. חינוך ממלא תפקיד מכריע ומעצים היכול להוביל לשינוי בתחום קידום ערכי זכויות האדם והוכר כדרך להשגת שוויון בין המינים ולהעצמת נשים.¹ חינוך הוא גם כלי חיוני לפיתוח אישי וכן לפיתוח כוח עבודה וציבור מועצמים היכולים לתרום לאחריות אזרחית ולפיתוח לאומי. עקב כך, החליטו המדינות החברות באו"ם, באמצען את הצהרת המילניום של הארגון בחודש ספטמבר 2000, "לוודא כי בשנת 2015, ילדים בכל מקום, יוכלו להשלים לימודים מלאים בחינוך יסודי", וכי לילדות וילידים תהיה גישה שווה לכל רמות החינוך.²
2. על אף שהושגה התקדמות חשובה, מטרה זו לא הוגשמה. למרות שחינוך של ילדות ונשים נחשב לאחת ההשקעות היעילות ביותר לצורך פיתוח בר-קיימא וכוללני, בשנת 2012, 32 מיליון ילדות בגיל בית הספר היסודי ברחבי העולם היו מחוץ למסגרת של בית ספר. מספרן מהווה 53% מכלל הילדים שהיו מחוץ לבית הספר, וכמוהן היו מחוץ לבית הספר גם 31.6 מיליון נערות בגיל חטיבת הביניים (50.2%).³ אפילו כאשר ישנן הזדמנויות חינוכיות זמינות, אי-השוויון נמשך, ומונע מנשים ומילדות לנצל הזדמנויות כאלה במלואן. עקב כך, דיווח ארגון החינוך, המדע והתרבות של האו"ם (אונסק"ו)⁴ בחודש ספטמבר 2013 כי 773.5 מיליון מבוגרים (בני 15 ומעלה) בעולם היו אנאלפביתים, 61.3% מהם נשים. הנתון המקביל עבור בני נוער (בני 15 עד 24) עמד על 125.2 מיליון אנאלפביתים, כ-61.3% מהם נשים. ככלל, ילדות ונשים מופלות לרעה באופן לא מידתי בתהליך הלימוד בכל הנוגע לגישה, שימור תלמידים, השלמת לימודים, היחס שהן זוכות לו, תוצאות הלמידה וכן בבחירת מקצועות. כל אלה מציבים נשים בעמדה של נחיתות החורגת ממהלך הלימודים ומסביבת בית הספר.
3. הצורך להבטיח חינוך כוללני ואיכותי לכל ולקדם למידה לכל אורך החיים הוצב בראש סדר העדיפויות של יעד 4 מ"ייעדי הפיתוח בר-הקיימא החל בשנת 2015 (SDGs),⁵ אשר אומצו על-ידי 189 מ-192 מנהיגים ברחבי תבל, ונועדו לשנות את העולם עד שנת 2030. שתי מטרות חינוכיות חיוניות שבהן יש לעמוד הן: (א) לוודא שכל הילדות והילדים ישלימו, בחינם, חינוך יסודי וחינוך תיכוני איכותיים, שיובילו לתוצאות למידה רלוונטיות ואפקטיביות; ו-(ב) לסגור את הפערים בין המינים בחינוך ולהבטיח גישה שווה לכל רמות ההשכלה וההכשרה המקצועית לאנשים פגיעים, לרבות אנשים עם מוגבלות, עמים ילידים וילדים במצבי פגיעות. "תכנית הפעולה 2030 של האו"ם לחינוך", שקהילת החינוך העולמי החליטה בחודש נובמבר 2015 כי תלווה את סדר היום של יעדי הפיתוח שנקבעו באותה שנה, מכירה לכן בכך "שלא ניתן להפריד בין שוויון בין המינים לבין הזכות לחינוך לכל" וכי השגת מטרה זו "מחייבת גישה המבוססת על זכויות. גישה זו מבטיחה כי לא זו בלבד שהן תלמידות והן תלמידים יזכו בגישה לחינוך וישלימו מחזורי חינוך, אלא גם שהם יועצמו באופן שווה במסגרת החינוך ובאמצעותו".
4. עם זאת, ישנם גורמים המונעים באופן לא מידתי מילדות ומנשים לתבוע לעצמן את זכות האדם הבסיסית שלהן לחינוך ולממש אותה. גורמים אלה כוללים: חסמים המוצבים בדרך של ילדות ונשים מוחלשות שנחקו לשוליים, ואשר מועצמים על-ידי עוני ומשברים כלכליים, סטריאוטיפים מגדריים בתוכניות הלימוד, בספרי הלימוד ובתהליכי ההוראה, אלימות נגד ילדות ונשים בתוך בית הספר ומחוצה לו ומגבלות מבניות ואידיאולוגיות המוטלות על מעורבותן של נשים בתחומים אקדמיים ומקצועיים הנשלטים על-ידי גברים.
5. הפער בהכרה החוקית בזכותן של ילדות ונשים לחינוך עודנו מכריע ויישומה האפקטיבי של זכות זו מחייב הכוונה ופעולות נוספות בנושא סעיף 10 לאמנה, אשר יפורטו בהמלצה כללית זו. מסמך זה וההמלצות המפורטות בו פותחו על סמך תורת המשפט של הוועדה, המבוססת על הערות מסכמות והמלצות כלליות שכבר פורסמו וכן על מידע מדויחות שהוגשו לוועדה, מדיווחים שנמסרו לה בעל-פה על-ידי מדינות שהן צד לאמנה

¹ UN Chronicle, כתב העת של האו"ם, כרך L, מס' 4, 2013.

² הצהרת המילניום של האו"ם, <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>.

³ מכון אונסקו לסטטיסטיקה (UIS) ויוניסף. 2015. Fixing the Broken Promise of Education for All: Findings from the Global Initiative in Out-of-School Children.

⁴ שם, גיליון עובדות, ספטמבר 2013, מס' 26, <http://uis.unesco.org>.

⁵ החלטה מס' A71/1 של העצרת הכללית של האו"ם..

ועל ידי קשת רחבה של גורמים בעלי עניין, לרבות ארגונים לא ממשלתיים, ארגוני חברה אזרחית ואקדמאים, במסגרת היועצות מקדימה שקיימה הוועדה בחודש יוני 2014 ואשר ארכה חצי יום.

ב. שפיטותה של הזכות לחינוך

6. מאז אומצה ההכרזה האוניברסלית בדבר זכויות האדם (UDHR) על-ידי העצרת הכללית של האו"ם בדצמבר 1948 הוכר החינוך כזכות אדם בסיסית.⁶ לאחר מכן נקבע בכמה וכמה מסמכים בינלאומיים, אזוריים ומדינתיים ובהחלטות של בתי משפט⁷ כי זוהי זכות שפיטה, שניתן לאכוף אותה על-פי חוק. לפיכך, מסמכים אלה קובעים כי הגנה מפני אפליה בתחום החינוך היא עיקרון בסיסי המונח ביסוד משפט זכויות האדם.
7. על כן, בהתאם להמלצה כללית מס' 33 בנושא הגישה של נשים לצדק, חלה על כל המדינות שהן צד לאמנה החובה להגן על ילדות ונשים מפני כל צורה של אפליה המונעת מהן גישה לכל רמות החינוך, ולוודא שכאשר אפליה כזו ננקטת עומדים לרשותן אמצעים לעשיית צדק.

ג. הזכות לחינוך: מסגרת נורמטיבית קיימת

8. בנוסף על ההכרזה האוניברסלית בדבר זכויות האדם, הזכות לחינוך זכתה לאישור מחדש במספר אמנות **בינלאומיות ואזוריות**⁸ בעלות תוקף מחייב משפטית. לפיכך, מדינות שהן צד לאמנות אלה מחויבות לכבד את הזכות לחינוך, להגן עליה ולממש אותה, וחובות אלה חייבות להיות שפיטות במסגרת **מערכות המשפט של המדינה**.
9. החינוך, כזכות אדם, מגביר את ההנאה מזכויות אדם ומחירויות אחרות, מניב יתרונות משמעותיים בתחום הפיתוח, מסייע לשוויון בין המינים ומקדם שלום. כמו כן הוא מצמצם את העוני; מגביר את הצמיחה הכלכלית ומגדיל את ההכנסות; מגביר את הסיכוי לחיים בריאים; מצמצם את נישואי הילדות ואת תמותת האימהות; ומאפשר לאנשים להילחם במחלות כגון HIV/אידס.
10. אף כי ישנה הכרה בינלאומית, לרבות מצד אונסק"ו, בכך שניתן ליישם חינוך באופן פרוגרסיבי, בהתאם למשאבים הזמינים, יש ליישם לאלתר היבטים של המשפט המדינתי המהווים את ליבת הזכות לחינוך. אלו כוללים: הבטחת זכות הגישה, ללא אפליה, למוסדות חינוך ציבוריים ולתכניות חינוך ציבוריות; וידוא כי החינוך תואם את היעדים שנקבעו בתקנים הבינלאומיים; מתן חינוך יסודי לכול; אימוץ ויישום אסטרטגיה חינוכית ארצית הכוללת הוראות בדבר חינוך יסודי, תיכוני והשכלה גבוהה; וכן הבטחת בחירה חופשית של חינוך ללא התערבות מצד המדינה או צדדים שלישיים, בכפוף לעמידה ב"סטנדרטים חינוכיים מינימליים".⁹
11. עם האמנות הבינלאומיות המחייבות בנושא הזכות לחינוך נמנות: "האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות" (סעיף 13); "האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית" (סעיף 5); "האמנה הבינלאומית בדבר ההגנה על זכויותיהם של כל מהגרי העבודה ובני משפחותיהם" (סעיף 30); "האמנה בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות" (סעיף 24); וכן "האמנה בדבר זכויות הילד" (סעיף 28); "מגילת הזכויות הבינלאומית של אונסק"ו בדבר חינוך גופני וספורט" (סעיף 1) ו"האמנה בדבר חינוך טכני ומקצועי".
12. התחייבויות פוליטיות לא מחייבות ואסטרטגיות גלובליות חוזרות ומדגישות את אחריותן של ממשלות להכיר בחינוך כגורם המאיץ התפתחות לאומית ושינוי חברתי. מסמכים אלה קוראים למדינות לנקוט פעולה אסטרטגית להתמודדות עם אי שוויון ועם ליקויים בנגישותן של ילדות ונשים לחינוך ולהכשרה. עם אלה

⁶ ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם,

http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

⁷ SERAP v. Nigeria, פסק דין, ECW/CCJ/APP/12/07; ECW/CCJ/JUD/07/10 (30 בנובמבר 2010).

⁸ The Arab Charter on Human Rights, the Charter of the Organization of American States, the American Declaration of the Rights and Duties of Man, the African Charter on Human and Peoples' Rights, the African Charter on the Rights and Welfare of the Child, Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa, the first Protocol to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms - the European Convention on the Legal Status of Migrant Workers

⁹ The Right to Education: Law and Policy Review Guidelines. UNESCO 2014 .

<http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002284/228491e.pdf>

נמנים: "כנס קהיר הבינלאומי לאוכלוסייה ופיתוח", משנת 1994 (ICPD); "מצע הפעולה של בייג'ין" משנת 1995; יעדי ה"חינוך לכל", שנקבעו בג'ומטיין (תאילנד) בשנת 1990 ואושרו מחדש בדקר (סנגל) בשנת 2000; "יעדי הפיתוח למילניום" (MDGs) שנקבעו בשנת 2000; ולאחרונה גם את "סדר היום של היעדים לפיתוח בר-קיימא לשנת 2030" (SDG), שאומץ בשנת 2015, ואשר כולל מטרות ויעדים לביעור כל צורות האפליה נגד כל הנשים והנערות.

ד. היקף התחולה של המלצה הכללית: המסגרת של שלושת רכיבי הזכות לחינוך

13. חינוך המעצים ילדות ונשים מקנה להן יכולות לתבוע ולממש זכויות כלכליות-חברתיות, תרבותיות ופוליטיות רחבות יותר, באופן שווה לבנים ולגברים בחברות שלהן. על מנת להשיג שוויון בין המינים, כל היבטי מערכת החינוך - חוקים ומדיניות, תוכן חינוכי, פדגוגיה וסביבות למידה - צריכים לבטא רגישות למגדר, לתת מענה לצורכיהן של ילדות ונשים ולהוביל לשינוי הן עבור נשים והן עבור גברים.
14. המלצה כללית זו מבוססת על מסגרת זכויות האדם לחינוך המתמקדת בשלושה ממדים: הראשון הוא **זכות הגישה לחינוך**. השני, **זכויות בחינוך**, והשלישי, **זכויות המושגות באמצעות חינוך**. מסגרת משולשת זו משקפת במידה רבה את הזכויות המתוארות במסגרת ארבעת העקרונות (4As) של נגישות (accessibility), זמינות (availability), נְיָגוּת (affordability) וסתגלנות (adaptability)¹⁰ אליהם נתייחס בפסקאות הבאות.
15. **זכות הגישה לחינוך** כרוכה בהשתתפות ומתבטאת במידה שבה ילדות/ילדים, נשים/גברים מיוצגים באופן שווה; ובמידת קיומה של תשתית נאותה ברמות השונות, המותאמת לקבוצות הגיל השונות. מדדים של נוכחות, שימור תלמידים ומעבר מרמת חינוך אחת למשנה הם סוגיות הקשורות לזכות הגישה לחינוך.
16. **זכויות בחינוך** חורגות משוויון מספרי ונועדו לקדם שוויון מגדרי מהותי בחינוך. לפיכך הן נוגעות לשוויון ביחס ובהזדמנות כמו-גם לאופי היחסים המגדריים בין תלמידות ותלמידים ומורות ומורים במסגרות חינוכיות. ממד זה של שוויון חשוב במיוחד בהינתן שהחברה היא המעצבת ומשחזרת אי-שוויון מגדרי באמצעות מוסדות חברתיים, ומוסדות חינוך ממלאים תפקיד מכריע בתחום זה. בחברות רבות, במקום לאתגר נורמות ודפוסי פעולה מגדריים מושרשים ומפלים, הלימוד שב ומחזק סטראוטיפים מגדריים ומשמר את הסדר המגדרי בחברה, המתבטא בשחזור ההירארכיות של נשים/גברים, נשלטות/שולטים והדיכוטומיות שבין פריון/יצרנות ומרחב פרטי/ציבורי.
17. **זכויות המושגות באמצעות חינוך** מתייחסות לדרכים שבהן חוויית הלימוד מעצבת זכויות ושוויון מגדרי בהיבטים של החיים החורגים מתחום החינוך. אי מימושה של זכות זו בולט במיוחד כאשר החינוך, שאמור להוביל לשינוי, אינו מקדם באופן משמעותי את מעמדן של הנשים בתחום החברתי, התרבותי, הפוליטי והכלכלי ובכך שולל מהן את ההנאה המלאה מזכויותיהן בזירות אלה. סוגיה מרכזית היא השאלה האם הסמכה נושאת ערך זהה עבור גברים ונשים ומעניקה להם את אותו כוח חברתי. מגמות ברחבי העולם חושפות כי במקרים רבים, גם כאשר ההישגים הלימודיים של גברים נמוכים מאלה של נשים, גברים מאיישים עמדות טובות יותר בזירות אלה.
18. מטרתה של המלצה כללית זו היא להבטיח שפערים אזוריים ואי-שוויון בתוך מדינות, המבוססים על צורות מרובות וצולבות של אפליה השוללת מילדות ונשים הנאה מזכויות, יטופלו במהלך תהליך החינוך ובאמצעות עד לביעורם המוחלט. לפיכך, המלצה כללית זו מרחיבה את סעיף 10 לאמנה בדבר ביטול אפליה נגד נשים לצורותיה וקושרת בינו לבין כל יתר הסעיפים וההמלצות הכלליות כדי לבסס את הקשר בין הזכות לחינוך לבין ההנאה מזכויות אחרות המעוגנות באמנה.
19. המלצה כללית זו נועדה לשימושם של כל הגורמים הרשמיים במדינה עליהם מוטל לגבש וליישם החלטות משפטיות ומדיניות הנוגעות לחינוך הציבורי והפרטי בכל הרמות: האקדמיה וחוקרים; איגודי סטודנטים, מורים והורים; חברי פרלמנט, ארגונים לא ממשלתיים העוסקים בחינוך ילדות ונשים; ארגונים מסורתיים וארגונים מבוססי אמונה; כלי תקשורת; ארגונים עסקיים ואיגודים מקצועיים.

ה. מתן מענה לאפליה מגדרית בחינוך

20. האמנה בדבר ביטול אפליה נגד נשים לצורותיה היא מגילת הזכויות הבינלאומית לנשים ומהווה חלק מהמשפט הבינלאומי המחייב עבור 189 המדינות שאשררו אותה נכון לחודש יוני 2017. **סעיף 10** לאמנה מתייחס לזכותן

¹⁰ ראו E/CN.4/1999/49.

המשפטית של נשים וילדות לחינוך וקורא למדינות שהן צד לאמנה לנקוט את כל "האמצעים המתאימים כדי לבטל אפליה נגד נשים, במטרה להבטיח להן זכויות שוות לזכויות גברים בתחום החינוך". לפיכך הוא מחייב מדינות שהן צד לאמנה לבער אפליה נגד נשים בחינוך לכל אורך מחזור החיים ובכל רמות החינוך. כדי לעמוד בקריטריון של אי-אפליה, חינוך חייב להיות נגיש, הן על-פי חוק והן בפועל, לכל הילדות והנשים, לרבות אלה השייכות לקבוצות מוחלשות שנדחקו לשוליים, ללא אפליה מטעם אסור כלשהו.

21. **סעיף 1** לאמנה בדבר ביטול אפליה נגד נשים לצורותיה מגדיר אפליה כ"כל הבחנה, הוצאה מן הכלל או הגבלה על יסוד מין, שתוצאתן או מטרתן לפגום או לבטל את ההכרה, ההנאה והשימוש בידי נשים, בלא שים לב למעמדן האישי, על בסיס שוויון בין גברים ונשים, בזכויות האדם וחירויות היסוד בתחום המדיני, הכלכלי, הסוציאלי, התרבותי, האזרחי או בכל תחום אחר". לפיכך, מדינות שהן צד לאמנה נדרשות לא רק להבטיח שהחינוך יוכר כזכות אדם, אלא גם לדאוג להיווצרות תנאים הולמים כדי שזכות זו תמומש באופן מלא וחופשי על-ידי ילדות ונשים.

22. סעיף 2 מפרט את המצבים שבהם מדינות שהן צד לאמנה חייבות להבטיח את מימוש הזכות ואת ההנאה השווה של גברים ונשים ממנה, ואת הדרישות הנוגעות לכך, ובכך מאשש מחדש הן חובות שליליות והן חובות חיוביות. ליבת הסעיף היא האיסור על אפליה. הדבר מלמד שמדינות שהן צד לאמנה חייבות להימנע מלהפריע, במישרין או בעקיפין, להנאה המלאה של ילדות ונשים מזכותן לחינוך – החובה לכבד. כמו כן, על המדינות שהן צד לאמנה לנקוט צעדים חיוביים למימוש הזכות – באמצעות הבטחת זכותן של ילדות ונשים, בחינוך ובאמצעות, לפיתוח מלא של הפוטנציאל שלהן בשווה לגברים.

23. ההתקדמות שנרשמה בשוויון המספרי של ילדות ונשים בתחום החינוך, באזורים מסוימים בעולם, מסתירה את האפליה המתמשכת עמה הן מתמודדות. זאת, למרות קיומן של מסגרות רשמיות בתחום המשפט והמדיניות שנועדו לקדם שוויון בפועל. ההגנות הכלולות במסמכי שוויון פורמליים הן אפקטיביות רק כאשר הן נאכפות בהתאם להוראות שנקבעו בסעיפים 1 ו-2 לאמנה.

24. הוועדה ממליצה כי מדינות שהן צד לה ימסדו את האמצעים הבאים כדי לכבד את זכויותיהן של ילדות ונשים לחינוך, בחינוך ובאמצעות החינוך, להגן עליהן ולממש אותן:

א. להגביר את הציות לסעיף 10 לאמנה ולהעלות את המודעות בחברה לחשיבות החינוך כזכות אדם בסיסית וכבסיס להעצמת נשים;

ב. לשלב חינוך הולם לגיל בנושא זכויות האדם של נשים והאמנה בדבר ביטול האפליה נגד נשים לצורותיה בתכניות הלימודים בבתי הספר בכל רמות החינוך;

ג. להכניס תיקונים בחוקה ו/או לבצע כל התאמה חקיקתית הולמת אחרת שתבטיח את ההגנה על זכויות הילדות והנשים לחינוך, בחינוך ובאמצעות החינוך ואת אכיפתן של זכויות אלה.

ד. לחוקק חוקים המעגנים את זכותן של כל הילדות והנשים לחינוך לאורך כל מחזור החיים, לרבות כל קבוצות הילדות והנשים המוחלשות;

ה. לבער ו/או לתקן מדיניות וכן הנחיות ודפוסי פעולה מוסדיים, מנהליים או רגולטוריים המפלים ילדות ונשים לרעה במישרין או בעקיפין במסגרת המגזר החינוכי.

ו. לחוקק חוק הקובע כי גיל הנישואין המינימלי של נשים הוא 18, ובהתאם לתקנים הבינלאומיים, לקבוע כי חינוך החובה יסתיים בגיל המינימלי לתעסוקה;

ז. לבחון ו/או לבטל חוקים ומדיניות המאפשרים הרחקה של ילדות הרות, או קטגוריות אחרות של חניכות ומורות ממוסדות חינוך, ולוודא שאין הגבלות על חזרתן לאחר הלידה;

ח. להכיר בזכויות בחינוך כניתנות לאכיפה משפטית, כך שלילדות ולנשים תהיה גישה שוויונית ואפקטיבית לצדק במקרה שאלה הופרו, ובזכות לסעדים, לרבות פיצויים;

ט. לפקח על יישומן של הוראות מדיניות, אזוריות ובינלאומיות המסדירות את זכותן של ילדות ונשים לחינוך ולהבטיח את הזכות לסעד במקרה של הפרת זכויות;

י. לפעול בשיתוף עם הקהילה הבינלאומית והחברה האזרחית למען קידום ופיתוח של זכות הילדות והנשים לחינוך.

1. מתן מענה לסטריאוטיפים מגדריים

25. במסגרת החינוך ילדות ונשים נתקלות הן באפליה אידיאולוגית והן באפליה מבנית. סעיפים 5 ו-10 (ג) לאמנה מתייחסים לממד האידיאולוגי וקוראים למדינות לשנות את "דפוסי ההתנהגות החברתית והתרבותית של גברים ונשים... המבוססים על... תפיסות סטריאוטיפיות באשר לתפקידיהם של גברים ונשים". לשינוי כזה יש חשיבות עליונה כדי להבטיח שנשים ונערות יוכלו ליהנות מזכויות בחינוך ובאמצעותו. הדבר חיוני, שכן דפוסי פעולה מפלים אלה אינם ננקטים רק ברמה הפרטנית, אלא גם מעוגנים במשפט, במדיניות ובתוכניות ולכן מונצחים ונאכפים בידי המדינה.

26. סעיף 5(א) מתייחס לממד המבני של אפליה וקובע כי הוא מושרש ב"דעות קדומות ומנהגים מקובלים ואחרים המבוססים על רעיון נחיתותו או עליונותו של אחד המינים, או על תפקידים סטריאוטיפיים לגברים ולנשים". כאן, האמנה מחייבת את המדינות שהן צד לה לאמץ צעדים "לקראת שינוי אמתי בהזדמנויות, במוסדות ובמערכות כך שאלה לא יתבססו עוד על פרדיגמות היסטוריות של כוח ודפוסי חיים שנקבעו בידי גברים". מערכת החינוך היא דוגמה לתחום של טרנספורמציה, אשר מרגע שהושג, יכול להאיץ שינוי חיובי בתחומים אחרים.

27. בהתאם לסעיפים 5 ו-10 (ג) לאמנה, הוועדה ממליצה למדינות שהן צד לאמנה להגביר את המאמצים ולנקוט צעדים יזומים לביעור סטריאוטיפיזציה מגדרית בחינוך, המנציחה אפליה ישירה ועקיפה של ילדות ונשים לרעה. לשם כך יש:

א. לאתגר ולשנות אידיאולוגיות ומבנים פטריארכליים המגבילים את יכולתן של ילדות ונשים לממש באורח מלא את זכויות האדם שלהן ואת חירותן וליהנות מזכויותיהן, בחינוך ובאמצעותו;

ב. לפתח וליישם מדיניות ותוכניות, לרבות מסעות הסברה להעלאת מודעות ולחינוך בנוגע לאמנה, ליחסים מגדריים ולשוויון מגדרי, בכל רמות הלימוד ובחברה ככלל, כדי לשנות את דפוסי ההתנהגות החברתית והתרבותית של גברים ונשים, במגמה להשיג את ביעורם של דעות קדומות ומנהגים מקובלים בהתאם לסעיף 5 (א) לאמנה;

ג. לעודד את כלי התקשורת לשקף תדמיות חיוביות ולא מיניות של נשים, כולל נערות ונשים מקבוצות אתניות ומיעוטים, נשים קשישות וילדות ונשים עם מוגבלויות, כמו-גם לקדם את ערך השוויון המגדרי בחברה בכללותה;

ד. לתקן ולפתח תכניות לימודים, ספרי לימוד וחומרי הוראה לא סטריאוטיפיים כדי לבער סטריאוטיפים מגדריים מסורתיים המשחזרים ומגבירים אפליה מגדרית לרעה של ילדות ונשים, ולקדם שיקוף יותר מאוזן, מדויק, בריא וחיובי של דמויות וקולות נשיים;

ה. להנהיג הכשרת חובה לעובדי הוראה בכל דרגי החינוך בנושאים מגדריים, בנושא רגישות למגדר ובאשר להשפעת ההתנהגויות המגדריות שלהם על הלימוד ועל תהליכי למידה.

2. זכות הגישה לחינוך

28. זכות הגישה של ילדות ונשים לחינוך איכותי מבוססת על זמינותה של תשתית הולמת שתענה על צרכיהן. ללא זמינות כזו נפגעת זכות הגישה. כאשר לילדות ולנשים אין נגישות לחינוך איכותי, ניצבים בדרכן קשיים ניכרים, לרבות חוסר אוטונומיה אישית וחוסר יכולת לבחור, ובכלל זה: שליטה על בריאותן ועל החלטות בתחום המיניות והרבייה; שירותי בריאות באיכות ירודה יותר עבורן ועבור ילדיהן; עוני בין-דורי; והיעדר שיתוף בכוח והשתתפות שווה לילדים ולגברים הן במרחב הפרטי והן במרחב הציבורי. כדי להבטיח זכות זו יש להתייחס לגישה הפיזית, הטכנולוגית והכלכלית, כמו גם לגישה של קבוצות מוחלשות וכאלה הנמצאות בסיכון.

גישה פיזית: זמינות תשתית הולמת

29. המונח זמינות מתייחס להבטחת קיומם של מוסדות ותוכניות חינוך מתפקדים בכמות מספקת שתענה על צורכיהן של ילדות ונשים, בתחום שיפוטה של המדינה שהיא צד לאמנה ללא קשר למקום מגוריהן או לכל גורם אחר (סעיף 14). יתר על כן, יש לוודא שלילדות ולנשים יש גישה בטוחה למוסדות חינוך, אם על-ידי כך

שמוודאים את נגישותם של מוסדות אלה, במיקום גיאוגרפי סביר, ואם באמצעות טכנולוגיה מודרנית. קרבה לבתי ספר, במיוחד באזורים כפריים, היא חיונית בהתחשב בשכיחות של מעשי האלימות המגדרית נגד ילדות ונשים במרחב הציבורי ובסיכון הנשקף לילדות ולנשים בדרך לבית הספר וממנו. המרחק לבית הספר עלול להוות חסם משמעותי בפני נוכחות במוסדות חינוך, במיוחד באזורים כפריים, שבהם חיים יותר מ-80% מכלל הילדים שמחוץ למסגרת בית הספר.

30. יתר על כן, שיקולים חיוניים בעת אספקת תשתית נאותה למוסדות חינוך נוגעים לחסמים שמציבה תחילת הווסת בפני ילדות בכל הנוגע להשלמת הלימודים בבית הספר בהצלחה. היעדר סביבה בית ספרית מאפשרת, לרבות: אי-הפרדה מגדרית הולמת במתקני מים, תברואה והיגיינה (WASH), צוותים שלא הוכשרו או שאינם תומכים, היעדר מוצרים מתאימים של היגיינת נשים ומחסור במידע בנוגע לגיל ההתבגרות ולסוגיות הנוגעות למחזור החודשי, כל אלה תורמים להדרה חברתית, מצמצמים את ההשתתפות בלמידה, פוגעים ביכולתן של תלמידות להתרכז בלימודים וגורמים לירידה בנוכחות בבית הספר.
31. הוועדה ממליצה כי מדינות שהן צד לאמנה ינקטו את הצעדים הבאים כדי להבטיח זמינות של מתקנים פיזיים עבור חינוך של ילדות ונשים:
- א. לספק משאבים תקציביים, אנושיים ומנהליים נאותים להבטחת קיומם של תנאים הולמים בחינוך היסודי והתיכוני, כדי לתת מענה לכל הילדות בקבוצות הגיל המתאימות;
- ב. לתקן חוסר איזון בהקצאת תקציבים לקבוצות מוחלשות של ילדות ונשים ואלה שנדחקו לשוליים, בהתבסס על מעמד חברתי-כלכלי, מיקום, זהות אתנית, זהות מגדרית ואמונה דתית;
- ג. לנקוט אמצעים זמניים מיוחדים בהתאם לסעיף 4, להגדלת מספר המורים המוסמכים, ובמיוחד המורות המוסמכות, במקומות שבהם כוח ההוראה מורכב בעיקר מגברים. זאת, בין היתר, באמצעות הכשרה מתאימה ומתמשכת;
- ד. לפקח על מימוש זכותן של ילדות ונשים לחינוך על-ידי איסוף שוטף של נתונים לפי מין, מיקום, גיל, סוג בית הספר וקבוצה אתנית, על-פי מדדי גישה בכל רמות ההשכלה - מספר התלמידות/תלמידים הרשומים ללימודים כשיעורם מאוכלוסיית גיל בית הספר הרלוונטית לרמות ההשכלה השונות; הישרדות, נשירה, נוכחות ושיעורי החזרה על שנת הלימודים; ממוצע שנות לימוד לנשים/גברים; מעבר בין רמות [הגיל הרך, יסודי, יסודי-חטיבת ביניים, תיכוני / על-תיכוני / מקצועי]; מספר המורים/המורות, כלומר, שוויון בהוראה; ושעורי האוריינות בקרב גברים/נשים ברמות גיל שונות. שימוש במידע זה לצורך קבלת החלטות, גיבוש מדיניות ודיווחים תקופתיים לוועדה על חסמים בפני גישתן של ילדות ונשים לחינוך;
- ה. לאמץ אסטרטגיות לעידוד ההרשמה, הנוכחות, השימור וההשתלבות המחודשת בבתי הספר לאחר נשירה ולעקוב אחריהם על סמך נתונים מפורטים;
- ו. לשפר את מתקני התברואה על-ידי אספקת שירותים ומקלחות נפרדים בהתאם למגדר בכל בתי הספר, כמו-גם גישה למים בטוחים לשתייה.
32. הוועדה ממליצה כי המדינות החברות ינקטו את הצעדים הבאים כדי להבטיח נגישות לחינוך לכל הילדות והנשים:
- א. לוודא שלילדות ולנשים הגרות באזורים כפריים ומרוחקים תהיה גישה לחינוך בהתאם לסעיפים 14 (ד) ו-4 לאמנה ולנקוט צעדים זמניים מיוחדים, כאשר הדבר מתאים, כדי לתמוך בזכותן לחינוך;
- ב. לוודא שבתי הספר יהיו נגישים פיזית ושניתן יהיה להגיע אליהם בבטחה, במיוחד באזורים כפריים ומרוחקים;
- ג. לספק הזדמנויות גישה לתכניות חינוך מתמשך, כולל תכניות למבוגרים בתחום האוריינות והאנאלפביתיות התפקודית, ובמיוחד כאלה שמטרתן לצמצם את הפערים בין גברים לנשים בחינוך [סעיף 10 (ה)];
- ד. למסד יוזמות מדיניות, לרבות תכניות להגנה סוציאלית, יוזמות להזנה בבתי הספר ויוזמות לאספקת מוצרים של היגיינת נשים לשם הגברת הנוכחות בבתי הספר, במיוחד באזורים כפריים ומרוחקים;

- ה. לספק אכסניות/הסעות לילדות כאשר המרחק בין הבית לבית הספר מהווה חסם בפני הגישה לחינוך ולוודא כי הילדות במתקנים אלה מוגנות מפני התעללות מינית וצורות אחרות של התעללות;
- ו. להכשיר מורים כך שיספקו סביבה ותרבות תומכות המאפשרות לנערות מתבגרות להשתתף בלימודים בביטחון, ללא פחד, בושה או סיכון.

נגישות טכנולוגית

33. כאשר המימון מוגבל, שימוש בטכנולוגיות מידע ותקשורת בסביבות של למידה מרחוק ולמידה פתוחה יכול להיות חלופה למתן גישה פיזית לחינוך ולמתקנים. גישות אלה טומנות בחובן יתרונות מובהקים עבור ילדות ונשים שנגישותן לצורות קונבנציונאליות של חינוך והכשרה מוגבלת, לרבות כאלה המודרות בשל מרחק מבית הספר באזורים כפריים, עבודות במשק הבית ואחריות הורית. זאת במיוחד במקרים של נישואי ילדות והיריון בגיל הנעורים, ושל הדרה המבוססת על חסמים חברתיים ותרבותיים אחרים. נשים הרוצות להמשיך להשכלה גבוהה תוך שילוב של עבודה וחובות במשק הבית נהנות גם הן מאפשרויות אלה.
34. יתרונות מובהקים אחרים שניתן להפיק משימוש בטכנולוגיות למידה פתוחה הם פיתוח דפוסים חדשים של הוראה ולמידה, טיפוח תרבות למידה חדשה, גמישות מוגברת ללומדים מבוגרים, הזדמנויות למעסיקים לאפשר פיתוח מקצועי משתלם מבחינת עלות-תועלת במסגרת העבודה והזדמנויות לממשלות להגביר את יחס העלות-תועלת של חינוך והכשרה ואת היכולת לספקם.
35. הוועדה ממליצה כי מדינות שהן צד לאמנה ינקטו את הצעדים הבאים כאשר לנשים וילדות אין הזדמנויות לזכות בגישה לחינוך באמצעות למידה מרחוק ולמידה פתוחה:
- א. לבחון את הישגות של יצירת גישה כזו, ברמות החינוך העל יסודי והעל תיכוני, על-ידי הקמת מוסדות למתן הסמכה באמצעות ניצול של הזדמנויות למידה פתוחה;
- ב. לשדרג את הידע והיכולות של מורים בשימוש בטכנולוגיות מידע ותקשורת ובמתן הכשרה במימונויות הנדרשות כדי לפעול בסביבת למידה פתוחה;
- ג. לוודא כי ילדות ונשים המשתייכים לקבוצות מוחלשות, הן כאלה מקהילות כפריות והן כאלה שרמת האוריינות שלהן נמוכה, אינן מודרות מהזדמנויות כאלה עקב היעדר גישה לכלים ולמימונויות הנדרשות לצורך השתתפות משמעותית.

נגישות כלכלית

36. החינוך חייב להיות בר השגה לכל, ללא אפליה על בסיס מין או כל מכל טעם אסור אחר, להינתן בחינם ולהיות בגדר חובה מגיל הגן ועד סוף התיכון. הלימודים העל תיכוניים צריכים גם הם להפוך בהדרגה לשירות הניתן בחינם. על אף קיומה של חקיקה המבטיחה חינוך חינם עד לגיל או כיתה מסוימים, במדינות רבות שהן צד לאמנה מוטלות על התלמידים בבתי ספר ציבוריים עמלות עזר להשלמת התמיכה הממשלתית. בנוסף, הורים נדרשים לעמוד בעלויות נסתרות כגון מדים, תחבורה, ספרי לימוד וציוד אחר לבית הספר, ארוחות צהריים בבית הספר והיטלים ודמי שימוש שונים. תלמידים מהחמישון העני ביותר סובלים מכך במיוחד ולעתים קרובות נופלים קורבן לסטיגמה בשל כך.
37. המונטיזציה של הגישה לחינוך, באמצעות דמי שימוש, כופה על הורים עניים לבחור מי מילדיהם יבקר בבית הספר, ופעמים רבות הם נותנים עדיפות לחינוך הבנים על-פני זה של הבנות. הם בוחרים את האפשרות שתניב, לתפיסתם, את התועלת הכלכלית המירבית למשפחה, בטווח הארוך, על השקעתם בחינוך. בשל אי-שוויון מגדרי מושרש היטב, שוקי העבודה מעניקים בדרך כלל עדיפות לגברים. לפיכך הורים מגיעים למסקנה שעדיף לדאוג להשכלת הבנים, היכולים לזכות בגישה להזדמנויות תעסוקה טובות יותר לאחר לימודיהם. בחירת ההורים מושפעת גם מסטריאוטיפים המשייכים ילדות לסביבה הביתית.
38. במהלך משברים כלכליים, מדינות רבות שהן צד לאמנה מקצצות בשירותים הסוציאליים, ושירותי החינוך מסופקים באמצעות מיקור חוץ לגורמים פרטיים, כמו-גם באמצעות ארגונים לא ממשלתיים כגון ארגונים דתיים, קהילתיים או לא ממשלתיים. הוכח כי להפרטה יש השלכות שליליות ספציפיות על ילדות ונשים, ובייחוד על ילדות ממשפחות עניות, כלומר הדרתן מהחינוך.

39. הוועדה ממליצה כי מדינות שהן צד לאמנה ינקטו את כל האמצעים כדי להבטיח שלדמי שימוש ועלויות נסתרות אין השפעה שלילית על גישתן של ילדות ונשים לחינוך באמצעות הנהגת הצעדים הבאים:
- א. חינוך לכל הניתן בחינם והוא בגדר חובה החל מגיל הגן ועד לסוף החינוך העל יסודי, ללא קשר למעמד חברתי-כלכלי. זאת עבור אזרחי המדינה שהיא צד לאמנה, כמו-גם עבור ילדות ונשים במעמד של מהגרות או פליטות;
 - ב. חינוך על-יסודי בר השגה, באמצעות הפחתת דמי השימוש והעלויות העקיפות והמזדמנות;
 - ג. הפעלת רשתות ביטחון סוציאלי ואמצעים אחרים כדי להבטיח שהגישה לחינוך, בכל רמה שהיא, לא תישלל מילדות ומנשים משכבות חברתיות-כלכליות נמוכות בשל אי יכולתן לשלם דמי שימוש או לעמוד בעלויות נסתרות;
 - ד. להבטיח שגורמים פרטיים עומדים באותם סטנדרטים בכל הנוגע לאי-אפליה של ילדות ונשים כמו מוסדות ציבוריים, כתנאי לכך שינהלו מוסדות אקדמיים;
 - ה. לערוך מסעות הסברה הפונים להורים ולחברה ככלל כדי להתגבר על העדפת בנים בכל הנוגע לחינוך ולמען הכרה בערך של חינוך הילדות.

קבוצות מוחלשות של ילדות ונשים

40. ילדות ונשים רבות מודרות מחינוך ונדחקות לשוליים כיוון שהן נחשפות בו זמנית לצורות שונות וצולבות של אפליה, כמו-גם בשל סוגיות כמו אי-רלוונטיות של תכנית הלימודים, לימודים המתקיימים רק בשפת הרוב, חשיפה לאלימות, סטיגמה או עוני. עם קבוצות מוחלשות או פגיעות אלה נמנות:
41. **תלמידות ממייעוטים אתניים ועמים ילידיים:** רוב הילדות שאינן לומדות בחינוך היסודי משתייכות לקבוצות מיעוט אתניות ולקבוצות מודרות אחרות. הגורמים העיקריים המשפיעים על גישתן של קבוצות אלה לחינוך כוללים עוני, אפליה, היעדר רלוונטיות תרבותית, ופעמים רבות, לימודים המתקיימים רק בשפה השלטת, דבר המוביל להישגים לימודיים נמוכים יותר, שיעורי נשירה גבוהים, אובדן שפות ילידיות והערכה עצמית נמוכה.
42. **תלמידות פליטות, מבקשות מקלט, חסרות אזרחות, חסרות תיעוד, עקורות פנימיות ומהגרות:** כאשר ילדות ונשים נעקרות בכוח ממקום מושבן, הן מוצאות עצמן במחנות שבהם אין בתי ספר או שישנם רק בתי ספר מאולתרים בעלי קיבולת מוגבלת, ללא תכנית לימודים או הוראה בשפתן. עקירה יוצרת חסמים מיוחדים בפני למידה; משאבים אנושיים עשויים לרדת לטמיון, תשתית פיזית עלולה להיחרס, ובמהלך הימלטות, ילדים עשויים לאבד תיעוד שהמדינה מחייבת להחזיק בו, דבר שימנע מהם להירשם לבתי ספר חדשים. מצבי עקירה עלולים לפגוע קשה במיוחד בילדות, כיוון שבמצב של אי-ביטחון מוגבר ישנם הורים המעדיפים להשאיר את הילדות בבית.
43. **תלמידות ונשים עם מוגבלויות.** הזכות לחינוך נשללת ממיליוני ילדות ונשים עם מוגבלויות עקב צורות צולבות של אפליה, מטעמי מגדר ומוגבלות. על-פי אונסק"ו, שליש מהילדים ברחבי העולם שאינם לומדים בבית הספר הם ילדים עם מוגבלויות.¹¹
44. אף שממשלות רבות מקדמות רשמית חינוך כוללני, בפועל, ילדים עם מוגבלויות, ובעיקר ילדות, מודרים מהחינוך או מופרדים לבתי ספר מיוחדים. הגורמים לשיעורי נוכחות נמוכים של ילדים בעלי מוגבלויות, ובעיקר של ילדות, ברחבי העולם הם דומים: היעדר נגישות פיזית, סירוב מורים או מנהלי בתי ספר לרשום ילדים כאלה למוסדותיהם, היעדר מענה לצורכיהם בתכנית הלימודים ובחומרי הלימוד. באופן כללי יותר, סטיגמה והיעדר מודעות בקרב הורים וקהילות מובילים לגישות שליליות לגבי יכולות הלמידה של נשים וילדות עם מוגבלויות. בנוסף, פעמים רבות אין די מורים שהוכשרו במתן מענה לתלמידים עם צרכים מיוחדים.
45. **תלמידות לסביות, ביסקסואליות, טרנסג'נדריות ואינטרסקס (להט"ב).** מעשי בריונות, הטרדה ואיומים נגד תלמידות כאלה בידי תלמידים עמיתים ומורים מהווים חסמים בפני מימוש הזכות לחינוך בידי ילדות ונשים להט"ב. לעתים קרובות בתי ספר מנציחים ומגבירים דעות קדומות בשל יישום גרוע של מדיניות על-ידי גופים

¹¹ אונסקו, <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-/systems/inclusiveeducation/single view/news/equal right equal opportunity inclusive education for a>

מנהלים כמו-גם אכיפה לא סדירה של מדיניות אי-אפליה על-ידי מורים, מנהלים וגורמי סמכות אחרים בבית הספר. חינוך מוגבל ואיסורים תרבותיים נמנים עם הגורמים המונעים מתלמידים להטי"ב ליהנות מניידות חברתית ומגבירים את פגיעותם לאלימות.

46. הוועדה ממליצה כי מדינות שהן צד לאמנה ינקטו את כל הצעדים ההולמים כדי להבטיח את זכותן לחינוך של כל הקבוצות המשתייכות לקטגוריות מוחלשות וכאלה שנדחקו לשוליים באמצעות ביעור סטריאוטיפים ואפליה, הסרת חסמים לגישה ויישום הצעדים הבאים:

- א. לתת מענה לסטריאוטיפים, ובמיוחד כאלה הנוגעים לילדות ולנשים ממיעוטים ומקבוצות ילידיות, מסכנים את גישתן לחינוך וחושפים אותן לאלימות בבית הספר ובקהילה ובדרך לבית הספר ובחזרה הביתה, בייחוד באזורים מרוחקים;
- ב. לתת מענה למעמד חברתי-כלכלי נמוך ותנאי מחיה קשים ובפרט כאשר אלו מהווים חסמים בפני גישתן לחינוך של ילדות ונשים ממיעוטים ומקבוצות ילידיות, ובייחוד נוכח ההעדפה לחינוך בנים במצבים של משאבים כספיים מצומצמים;
- ג. לוודא, במידת הצורך תוך שיתוף פעולה עם תורמים וסוכנויות הומניטאריות, כי ננקטים צעדים הולמים עבור חינוכן וביטחונן של כל הילדות והנשים מקבוצות מוחלשות;
- ד. לוודא כי יישום קוד הלבוש ואיסור על פרטי לבוש מסוימים אינם פוגעים בגישה לחינוך כוללני, בייחוד עבור אנשים מרקע של הגירה;
- ה. לבער את כל צורות האפליה נגד ילדות ונשים עם מוגבלויות באמצעות זיהויים והסרתם של חסמים חוקיים, פיזיים, חברתיים, כלכליים, תפיסתיים, וכן בתחום התקשורת והשפה, בתוך מוסדות חינוך ובקהילה;
- ו. לנקוט צעדים חיוניים כדי לוודא שילדות ונשים אינן מופלות לרעה בכל רמות החינוך, באמצעות אספקת חינוך כוללני בסביבות למידה המותאמות באופן סביר;
- ז. לוודא את נגישותם הפיזית של מוסדות חינוך, למנוע ממנהלים לחסום את ההרשמה בפני תלמידים עם מוגבלויות, ובייחוד תלמידות, ולוודא שתכנית הלימודים, חומרי הלימוד והאסטרטגיות הפדגוגיות מותאמים לצרכים המיוחדים של אנשים המושפעים מצורות מגוונות של מוגבלות;
- ח. לתת מענה לאפליה נגד ילדות ונשים להטי"ב על-ידי הבטחת קיומה של מדיניות הנותנת מענה למכשולים החוסמים את גישתן לחינוך.

גישה לחינוך במהלך מצבי עימות ואסונות טבע

47. גורם נוסף המגביל את גישתן של ילדות ונשים לחינוך הוא קריסת התשתית לאספקת שירותים ציבוריים במדינה במהלך סכסוכים מזוינים, דבר המשבש את אספקת השירותים החיוניים לאוכלוסייה. באזורים המושפעים מסכסוך בתי הספר סגורים בשל המצב הלא בטוח, תפוסים על-ידי ארגונים חמושים מדינתיים או שאינם מדינתיים או הרוסים, וכל אלה פוגעים בגישתן של ילדות לבית הספר. בהמלצה כללית מס' 30 של הוועדה לביטול אפליה נגד נשים לצורותיה בנושא "נשים בתחום מניעת עימותים, במצבי סכסוך ובמצבים שלאחר הסכסוך" צוין (בפסקה 48) כי גורמים אחרים המונעים מילדות גישה לחינוך כוללים התקפות מכוונות ואיומים עליהן ועל מוריהן בידי גורמים שאינם מדינתיים, כמו-גם חובות נוספות שהן נדרשות לקבל על עצמן בתחום מתן הטיפול ובתחומי אחריות אחרים במשקי הבית.

48. לדברי הקואליציה העולמית להגנה על חינוך מפני התקפות (GCPEA), בין השנים 2005 ו-2012, נעשה שימוש במוסדות חינוך במהלך עימותים בלפחות 24 מדינות בארבע יבשות. בנוסף לסכנה של מוות או פגיעה חמורה מהתקפות הנשקפת להם, תלמידים הלומדים בבית ספר שעליהם השתלטו כוחות וארגונים חמושים עלולים להיחשף להתעללות פיזית או מינית, והסיכון הנשקף לבנות גדול מזה הנשקף לבנים. לעתים קרובות משפחות נרתעות משליחת בנות לבית הספר בשל נוכחותם של חמושים, מחשש שיפלו קורבן לאלימות מינית או יסבלו מהטרדה מינית. לפיכך, לעתים קרובות הן משיאות את בנותיהן בגיל צעיר מתוך אמונה שהדבר יקנה להן הגנה. ככלל, התקפות על מוסדות חינוך ושימוש צבאי בבתי ספר ובאוניברסיטאות פוגעים באופן לא מידתי או מפלה בילדות ונשים.

49. נשים וילדים הם הקבוצה הפגיעה ביותר במהלך כל אסון טבע. כאשר בתי ספר נהרסים או משמשים כמקלטים קהילתיים עבור משפחות שנפגעו יש לדבר השלכות חמורות על הגישה לחינוך, הגורמות לאבדן שעות הוראה בכיתות ולשיעורי נשירה גבוהים.
50. הוועדה ממליצה כי מדינות שהן צד לאמנה יישמו את הצעדים הבאים במצבי עימות ואסונות טבע למזער את פגיעתם בחינוך של ילדות ונשים ולהגן על זכותן לחינוך ולביטחון:
- א. לחוקק חוקים, לשנות פרקטיקה צבאית ומדיניות ולהנהיג הכשרה כדי לאסור על הכוחות המזוינים של המדינה וארגונים חמושים להשתמש בבתי ספר, בחצרותיהם או במתקנים ומוסדות חינוך אחרים או להשתלט עליהם באופן המפר את המשפט ההומניטארי הבינלאומי ו/או את הזכות לחינוך על-פי משפט זכויות האדם הבינלאומי;
- ב. למסד אמצעים להגנה על תלמידות ומורות מפני התעללות גופנית ומינית מצד גורמי מדינה וגורמים שאינם מטעם המדינה שהשתלטו על מוסדות חינוך;
- ג. להעריך את השפעתם של סכסוכים מזוינים על חינוכן של ילדות ונשים ולתת לכך מענה;
- ד. בהיזכרון בחובות שנקבעו בהחלטה מס' SCR1325 של מועצת הביטחון ובהחלטות שהתקבלו בעקבות זאת בנושא נשים, שלום וביטחון, להפגין מחויבות פרואקטיבית לנקיטת הצעדים החיוניים למניעת התקפות מכוונות על מוסדות חינוך ולהגנה על נשים וילדות;
- ה. להבטיח השתפות משמעותית של נשים במעקב אחר התקפות ובפיתוח אמצעים מניעתיים, אמצעי הגנה וצעדים בוני שלום ולהבטיח את השתתפותן של נשים, ובכלל זה נשים מקבוצות מוחלשות, בפיתוחם;
- ו. לתכנן מענים יעילים, מתואמים, משקמים ומהירים לרבות אמצעים משפטיים ולא משפטיים למיצוי הדין כדי לחייב אנשים האחראים להפרות לתת דין וחשבון על מעשיהם;
- ז. לחקור ולהעמיד לדין באופן שיטתי, בהתאם לסטנדרטים בינלאומיים, אנשים שהורו לבצע או השתתפו בביצוע מגוון הפרות של המשפט הבינלאומי לזכויות האדם, המשפט ההומניטארי הבינלאומי והמשפט הפלילי הבינלאומי, המהוות פגיעה בחינוך וכן אנשים הנושאים באחריות פיקודית על כך;
- ח. לוודא שכאשר בתי ספר נהרסים או משמשים כמקלטים במהלך אסונות טבע, גישתן של ילדות ונשים לחינוך אינה מוגבלת בצורה מופרזת;
- ט. להעניק עדיפות לשיקומם של בתי ספר שנפגעו באסונות טבע ובייחוד כאלה המשרתים נשים וילדות מוחלשות;
- י. להבטיח כי כל בנייה של מבנים לבתי ספר נעשית בהתאם לקודי בנייה שנקבעו, לרבות בנושא עמידות באסונות טבע, ולבצע ביקורות סדירות בבתי ספר קיימים.

חסמים תרבותיים

51. אפילו כאשר ישנו מענה נאות ונגישות אינה גורם מגביל, נורמות ונהגים תרבותיים, המבוססים על המשך קיומן של מערכות פטריארכליות ועל שיוך תפקידים מסורתיים לילדות ולנשים, יכולים להוות חסמים רבי עוצמה בפני הנאתן של ילדות ונשים מזכותן לחינוך.
52. כאשר ילדות אינן בבתי הספר, סביר יותר כי הן יאולצו להינשא. פרקטיקה מפלה ומזיקה זו של נישואי ילדות ו/או נישואים כפויים הקשורה בחברות מסוימות לנהגים דתיים או תרבותיים, משפיעה לרעה על הזכות לחינוך. כמו-כן, כאשר ילדות אינן יכולות להשלים את חינוכן בשל נישואי ילדות ו/או נישואים כפויים והריון, הן נתקלות בחסמים מעשיים לרבות הדרה כפויה מבית הספר, נורמות חברתיות המרתקות ילדות לבית, או סטיגמה. נישואי ילדות אף מגבירים את הסיכון לאליומות במשפחה, לסיכוני בריאות הקשורים לרבייה, ולהגבלות על הזכות לחופש התנועה. מדינות הנכשלות בצמצום נישואי ילדות נכשלות במילוי חובתן להבטיח את גישתן של ילדות לחינוך בשווה לילדים.

53. באזורים מסוימים של העולם, המנהג הנפוץ של מילת נשים וילדות פוגע בחינוכן של ילדות ו/או שם לו קץ. סיבוכים הנוצרים בעקבות ההליך עלולים לגרום לילדות להתמקד פחות בלימודים או להיעדר מבית הספר, דבר המוביל לביצועים נמוכים ובסופו של דבר להפסקת הלימודים בטרם עת. במדינות מסוימות, העלות הגבוהה הקשורה להליך משפיעה גם על יכולתם של ההורים לעמוד לאחר מכן בהוצאות בית הספר וגוררת נשירה מבית הספר. יתר על כן, נישואים כפויים לאחר ההליך, שהוא טקס חניכה של התבגרות, יכולים גם הם להוביל לנשירה עקב הריון או התמקדות בחובות במשק הבית.

54. עוני בשילוב עם נהגים תרבותיים דוחף ילדים לעבודה בשכר ושלא בשכר. דו"ח של ארגון העבודה העולמי משנת 2015 בנושא עבודת ילדים וחינוך מלמד ש-168 מיליון ילדים בגילאים 5-17 לכודים בעבודת ילדים; לילדות יש ייצוג-יתר במסגרת כלכלת הטיפול המבוססת על עבודה במשקי הבית שלהן ובמשקי בית אחרים, והן אף נושאות בנטל עבודה כפול בביתן ומחוצה לו, דבר המותיר להן זמן מועט, אם בכלל, ללימודים. עבור אלה המצליחות לשלב לימודים ועבודה, ההישגים נפגעים פעמים רבות, דבר המוביל לנשירה. באזורים רבים, הנוהג של עבודת ילדים מוכתב תרבותית וילדים משולבים בעבודה הקשורה למשפחה, בעיקר בעונות מסוימות או בימים מסוימים בשבוע.

55. הוועדה ממליצה כי מדינות שהן צד לאמנה ינקטו את הצעדים הבאים כדי למתן את השפעתם של מנהגים תרבותיים ודתיים על גישתן של ילדות ונשים לחינוך:

- א. להגן על ילדות ונשים מפני שלילת זכותן לחינוך בהתבסס על נורמות או נהגים פטריארכליים, דתיים או תרבותיים, בהתאם להערה כללית משותפת של הוועדה לביטול אפליה נגד נשים לצורותיה והוועדה לזכויות הילד GR 31/CRC GC 18 בנושא פרקטיקות מזיקות;
- ב. לסייע בקידום דיאלוגים עם מנהיגים דתיים ומסורתיים בנושא ערכו של חינוך ילדות והחשיבות במתן מענה לפרקטיקות ולמנהגים המהווים חסמים בפני השתתפותן בכל רמות החינוך;
- ג. לוודא שגיל המינימום לנישואי ילדות, עם הסכמה הורית או בלעדיה, נקבע ל-18 בהתאם להערה כללית משותפת GR 31/CRC GC 18 של הוועדה לביטול אפליה נגד נשים לצורותיה והוועדה לזכויות הילד.
- ד. לשלב את נושא מילת הנשים בחינוך הפורמלי והלא פורמלי, כך שיתקיים דיון פתוח בנושא, ללא סטיגמה, כדי לאפשר לילדות ולנשים לקבל מידע מדויק על ההשפעות המזיקות והפוגעניות של מנהג זה, בהתאם להמלצה כללית 14 בנושא מילת נשים.
- ה. להכשיר מורים, מדריכים ועובדי נוער ללמד ילדות על מילת נשים ולתמוך באלה שיש סכנה כי יעברו את ההליך או שכבר עברו אותו;
- ו. לעודד מנהיגים דתיים וקהילתיים להתנגד להליך מילת הנשים, כמו-גם ליידע וללמד את קהילותיהם על הסכנות הטמונות בו;
- ז. לגבש מדיניות חינוך של חזרה לבית הספר והכללה שתאפשר לילדות הרות, אימהות צעירות וילדות נשואות מתחת לגיל 18 להישאר בבית הספר או לשוב אליו ללא דיחוי, ולוודא שמדיניות כזו מופצת בקרב כל מוסדות החינוך וגורמי הניהול, כמו-גם בקרב הורים וקהילות.
- ח. לתת מענה לפרקטיקות העלולות לפגוע בנגישות לחינוך כגון שילוב ילדות בעבודה ללא שכר במשק הבית;
- ט. להבטיח שכל הילדים, ובייחוד ילדות, מתחת לגיל המינימום לעבודה, לומדים יום לימודים מלא, לרבות לימודי הכשרה מקצועית או טכנית, במקומות שבהם הדבר הולם ועולה בקנה אחד עם סטנדרטים בינלאומיים רלוונטיים בתחום העבודה.

ח. זכויות בחינוך

56. זכויותיהן של ילדות ונשים בחינוך קשורות לעקרונות הנגישות (מתוך עקרונות ה-4As).¹² נגישות מתייחסת לסוגיות של צורה (יחס) ומהות (איכות) בחינוך הנוגעות לסביבת בית הספר כמו-גם לתוכן החינוכי ולשיטות

¹² ראו פסקה 14 לעיל.

החינוך. זכויות אלה מחייבות ממשלות להקציב משאבים, תשתיות חינוכיות, תמיכה ואספקה לתלמידים ומורים ובכלל זה תלמידות ומורות. הן אף מחייבות לאפשר לילדות גישה שווה לחינוך באיכות שווה לזו הניתנת לילדים, מבחינת איכות המורים, איכות השירותים המסופקים וסביבה המתאפיינת במתן הזדמנויות לילדות ולנשים לפעול למען יעדים של הגדרה עצמית ומימוש עצמי. לפיכך, זכויות בחינוך חייבות לכלול את כיבודן וקידומן של זכויות האדם של ילדות ונשים באמצעות מעגל החינוך.

57. חוסר הכבוד והזלזול שילדות ונשים חוות במוסדות החינוך תלוי במשטר המגדרי בבתי הספר, המשקף את הסדר החברתי הרחב. סביבות כאלה מוכתמות לעתים קרובות על-ידי אידיאולוגיות פטריארכליות מושרשות, שיטות ומבנים המעצבים את החוויה היומיומית של מורים ותלמידים. ילדות נחשפות לסביבה זו, העלולה להיות פוגענית מבחינה גופנית, רגשית ומינית למשך עד עשר שנים, דבר המוביל לשלילת זכויותיהן **בתוך** זירת החינוך. כדי להבטיח שילדות ונשים, לרבות חברות צוות, יוכלו ליהנות מיחס שוויוני ומשוויון הזדמנויות, יש לתת מענה לסוגיות שונות.

58. ככלל, מערכות החינוך נבדלות זו מזו במידה רבה בדרכים שבהן התלמידים ממוינים, במיוחד בשלב המעבר מהרמה היסודית והעל-יסודית, על-פי בתי ספר ו/או זרמי חינוך המדגישים הכשרה מקצועית או אקדמית. במערכות מסוימות, לאחר ההשמה, המעבר בין שני סוגי החינוך הוא מאתגר. מצב חברתי-כלכלי משפיע מאוד על השמת תלמידים בסוגים שונים אלה של בתי ספר. תלמידים בעלי מעמד כלכלי גבוה נוטים יותר ללמוד בבתי ספר מכווני-אקדמיה המציעים ידע ברמה גבוהה המקנה גישה למסלול ישיר לחינוך העל-יסודי. מערכות חינוך המאופיינות ברמה גבוהה של נבדלות, משמרות אם כן אי-שוויון חברתי-כלכלי משלב מוקדם מאוד בחיים, הרבה לפני שהתלמידים משלימים את חינוכם ומשתלבים בכוח העבודה.

59. במערכת חינוך מְבֻדָּלֶת זו קיימים הבדלים ניכרים בין המשאבים החומריים המוקצים לבתי הספר כדי לתמוך בהנחלת תכנית הלימודים. בתי ספר בקהילות ממעמד חברתי-כלכלי נמוך יותר זוכים בדרך כלל לפחות משאבים חומריים ולמורים באיכות נמוכה יותר לעומת אלה בקהילות שמעמדן החברתי-כלכלי גבוה יותר. מיצובם של האחרונים מקנה להם יתרון גם בהנאה מהשתתפות ההורים במימון או בפיצוי על היעדר מימון ציבורי מספיק.

60. בין סוגי בתי הספר הללו ובתוכם, מגדר הוא גורם נוסף שעליו מתבססת הבחנה בין תלמידים על בסיס תפיסות הנוגעות להיצע של נושאי לימוד המתאים לכל מין. בבתי ספר אקדמיים, נערות מקובצות לעתים קרובות במדעי הרוח ומיוצגות פחות בתחומי המדע, הטכנולוגיה, ההנדסה והמתמטיקה (מקצועות STEM), ואילו בבתי הספר המקצועיים תלמידות הן הרוב בתחומים כמו מזון ותזונה, מקצועות הטיפוח האישי ולימודי פקידות. ריבוד התלמידים והידע מוביל בסופו של דבר להדיפתן של ילדות אל מה שנחשב מבחינה חברתית כתחומי עיסוק שמעמדם נמוך. בבתי ספר חד-מיניים יש פוטנציאל להעצמת ריבוד זה, כיוון שלעתים קרובות מוצעים בהם רק הנושאים הנחשבים כהולמים עבור המין הרלוונטי. כתוצאה מכך, בית ספר לבנות לא יציע לימודים של עבודות עץ או בנייה. מימוש זכותן של ילדות ונשים לאותו חינוך איכותי המוצע לילדים ולגברים כרוך במתן מגוון מלא של נושאי לימוד אקדמיים ומקצועיים בבתי ספר, מבלי לעודד בה בעת הפרדה מינית בתכנית הלימודים.

61. תחום טכני ומקצועי קריטי שבו יש תת-ייצוג לילדות ולנשים הוא בשימוש במיומנויות תקשורת מידע (ICT). מ-60% מהאנשים ברחבי העולם, רובם נשים וילדות, נשללת זכות הגישה לכוח הטרנספורמטיבי הגלום ברשת האינטרנט. על מנת להתגבר על הפער הדיגיטלי בין גברים ונשים בשימוש בטכנולוגיות חדשות ולאפשר לנשים גישה שווה למידע ולהזדמנויות תעסוקה בענפים הקשורים לכך, על בתי הספר להסיר חסמים המובילים להדרתן.

62. האמנה (סעיף 10 ז) קוראת למדינות שהן צד לה גם לוודא שילדות ולנשים יהיו אותן הזדמנויות להשתתף באופן פעיל בספורט ובחינוך גופני. עם זאת, על פי הסטריאוטיפים הרווחים, תוצאות חיוביות של העצמת נשים ושל שוויון בין המינים בתחום זה מוגבלות על-ידי אפליה בכל תחומי הספורט והפעילות הגופנית. ההפרדה בין המינים בספורט נמשכת והשתתפות נשים בקבלת החלטות מוגבלת הן ברמה המדינית והן ברמה הבינלאומית. יתר על כן, לעתים קרובות מיוחס ערך נמוך יותר לספורט של נשים, דבר המוביל להקצאה לא מספקת של משאבים לתמיכה בהשתתפות נשים כמו גם לתגמול כספי נמוך יותר. ייצוגן התקשורתי של נשים בספורט משפיע גם הוא על הסטריאוטיפים הרווחים. אלימות נגד נשים וניצול והטרדה של נשים בספורט משקפים גם הם את השליטה הגברית המסורתית בזירה הספורטיבית.

63. הוועדה ממליצה כי מדינות שהן צד לאמנה ינקטו את הצעדים הבאים כדי לוודא שמערכות חינוך מעניקות הזדמנויות שוות לשני המינים ובחירה חופשית במסלולי הלימוד ובאפשרויות הקריירה :

- א. לערוך רפורמה ולתקן, לפי הצורך, את מערכת החינוך באופן שיבטיח חלוקה שוויונית של כל המשאבים החינוכיים בכל בתי הספר, ללא קשר למיקום ולציבור הלקוחות הזוכה לשירות;
- ב. להסיר חסמים אידיאולוגיים ומבניים בבתי ספר שבהם בניס ובנות לומדים ביחד, ובייחוד בחינוך העל-יסודי, לדוגמה, קביעת מערכת השעות כך ששיעורים מבוססי מגדר מתקיימים בחופף וגישות של מורים המונעים מילדות לקבל החלטות באופן חופשי בכל הנוגע לבחירת תחומי הלימוד והקורסים המוצעים;
- ג. להקנות למורים מתלמדים ולמורים את היכולת ליעץ לתלמידים ולהורים באופן שייתן מענה לתפישות מושרשות באשר לתחומי לימוד ועיסוק הולמים לכל מין, ולשנות תפישות כאלה.
- ד. למסד אמצעים להגברת השתתפותן של ילדות ונשים בתכניות לימוד בתחומי המדע, הטכנולוגיה, ההנדסה והמתמטיקה (STEM) בכל רמות החינוך, באמצעות מתן תמריצים מיוחדים כמו מלגות ואימוץ אמצעים זמניים מיוחדים, בהתאם לסעיף 4 ולהמלצה כללית 25;
- ה. לוודא שבבתי ספר חד-מיניים מוצע מנעד מלא של נושאי לימוד, בייחוד בתחומים הטכניים-מקצועיים, כך שלילדות תהיה אפשרות להשתתף בתחומים שבהם קיימת שליטה גברית וההפך, כדי לאפשר מגוון רחב יותר של אפשרויות קריירה;
- ו. לפתח תכניות או אסטרטגיות בתחום טכנולוגיית המידע והתקשורת, עם יעדים ממשיים להשגת שוויון מגדרי בגישה לתחום זה בבתי ספר ובמוסדות חינוך על-תיכוניים, ולגבות אותם באמצעות תכניות ספציפיות שיתוקצבו כראוי ותוכנית לאיסוף מהיר של נתונים מפולחים על-פי מגדר כדי לפקח על השגת היעדים;
- ז. למסד אמצעים ברורים בחוק ובמדיניות כדי לוודא שכאשר ילדות ונשים משתתפות בלימודים ובפעילויות בתחומים שבהם קיימת שליטה גברית במוסדות חינוך הן מוגנות מפני הטרדה מינית ואלימות;
- ח. לספק לילדות ולנשים הזדמנויות שוות במוסדות חינוך לבחור באופן חופשי תחומי פעילות גופנית וספורט שבהם הן מעוניינות לעסוק ולהפיק תועלת מהיתרונות הבריאותיים והפסיכולוגיים שמקנה עיסוק זה;
- ט. לתת מענה לסטריאוטיפים מסורתיים ולספק מוסדות חינוך המאפשרים לילדות ונשים להשתתף בפעילויות גופניות ובתחומי ספורט שבהם קיימת שליטה גברית, הן במוסדות של חינוך מעורב והן במוסדות חינוך חד-מיניים ייעודיים לילדות ולנשים.
- י. להנהיג פעולות פוזיטיביות, יחס מועדף או שיטה של מכסות בתחומי הספורט, התרבות והפנאי, בהתאם להמלצה כללית מס' 25 בדבר אמצעים זמניים מיוחדים, ובמידת הצורך, לנקוט אמצעים כאלה לטובת ילדות ונשים החשופות לאפליה מרובדת, לרבות נשים כפריות, בהתאם להמלצה כללית 34.

אי-שוויון מגדרי, התעללות ואלימות מינית בבית הספר

64. אי-שוויון מגדרי בחינוך כולל יחס נבדל שבמסגרתו מין אחד זוכה ליחס מועדף או לגישה מועדפת לתגמולים שמקנה מערכת החינוך, כגון תשומת לב, ציונים, הזדמנויות, שבחים וענישה קלה יותר בגין התנהגות לא נאותה. אי-שוויון מגדרי מתבטא גם בגישה לא שוויונית למעמד לא חומרי ולכוח, במסגרת אינטראקציות בין מורים לתלמידים. האופן שבו ילדות חוות אי-שוויון כזה במסגרות חינוכיות מושפע ממספר מאפיינים, כולל השתייכותן המינית, מעמדן החברתי-כלכלי, השתייכותן הגזעית/מוצאן האתני או השתייכותן למיעוטים אחרים וכן דפוסי הופעה ושפה.
65. תחום נוסף שבו ילדות ונשים מושפעות לרעה הוא הפוליטיקה המינית הקשורה להשתתפותן בחינוך. פוליטיקה מינית בבית ספר נוגעת ליחסים מגדריים הנוגעים ללא הצדקה בגוונים מיניים. דוגמה רווחת היא הטרדתן המינית של ילדות בבתי ספר ו/או בדרך לבית הספר ובחזרה ממנו. ילדות עלולות להיחשף להטרדה ולהתעללות מינית מידי תלמידים, מורים וחברי קהילה כמו-גם ליחס מוטה בבית הספר. תקיפה מינית וצורות אחרות של אלימות המבוססת על מגדר בבית ספר תורמות באופן משמעותי להערכה עצמית נמוכה ולהישגים לימודיים נמוכים ומשפיעה לרעה בטווח הארוך על בריאותן ורווחתן של התלמידות. עקב אלימות, בנות אינן נשלחות לבית הספר, נושרות מהלימודים או שאינן משתתפות בהם באורח מלא. אלימות מתחילה לעתים קרובות בעלבונות מילוליים ובמחוות מאיימות, וכאשר גורמי הסמכות אינם מטפלים בעניין באים בעקבותיהם מעשי האלימות.

66. קבוצות מוחלשות של ילדות מתמודדות עם סיכון מוגבר לאלימות בבית הספר בשל האפליה המרובדת בה הן נתקלות. גורמים כגון מחלת האיידס, קאסטה, השתייכות אתנית וגזעית ודת מגבירים באופן מיוחד את הסיכון להתעללות ומשפיעים על אופי האלימות שחוות ילדות. ילדות עם מוגבלויות מתמודדות הן עם אפליה מגדרית והן עם אפליה בשל מוגבלותן בעוד ילדות להטי"ב חוות הן אפליה על בסיס מיני והן הומופוביה.
67. על אף העובדה שהטרדת ילדות והתעללות מינית בהן רווחות כל-כך במוסדות חינוך ומהוות חסם עיקרי בפני מימוש זכויותיהן של ילדות לחינוך ובחינוך, הדבר אינו נלקח בחשבון באופן שיטתי במסגרת גיבוש תכניות לימוד ומדיניות חינוכית. במקרים רבים לא קיים שום מנגנון ברור המחייב את האחראים למעשים כאלה לתת דין וחשבון על מעשיהם ובתי ספר מתעלמים מהעניין, מאשימים את הקורבנות או מעניקים לאחראים פטור מעונש.
68. התעללות מינית בילדות עלולה להוביל להריונות לא רצויים, בעיקר במהלך גיל ההתגברות ולפיכך יש צורך להתריע בפני ילדות על הבעיה ועל השלכותיה. לכן, אחד המענים החשובים לממדי בעיה זו בבית, בבית הספר ובקהילה הוא הצורך למסד, בהתאם לסעיפים 10 ח' ו-12 לאמנה ולהמלצה כללית 24 של הוועדה בנושא נשים ובריאות ולהמלצה כללית 35 בנושא אלימות מבוססת מגדר נגד נשים, תכניות לימודים מותאמות לגיל, שיהיו בגדר חובה בכל רמות החינוך, של חינוך מיני מקיף, בריאות וזכויות הקשורות למין ולרבייה, התנהגות מינית אחראית, מניעת הריונות מוקדמים ומניעת מחלות המועברות במגע מיני. יש להכשיר מורים באופן ייחודי להעברת נושאים אלה בצורה ההולמת לגיל ברמות החינוך השונות. במצבים שבהם, בחינוך העל-יסודי, סגל ההוראה הוא בעיקר גברי, יש לעשות מאמצים לגייס, להכשיר ולהעסיק מורות, שיוכלו לשמש מודל לחיקוי ולהפוך את הכיתות למקומות בטוחים ומאפשרים יותר עבור ילדות ונשים צעירות.
69. הוועדה ממליצה כי מדינות שהן צד לאמנה ינקטו את הצעדים הבאים כדי למזער אלימות נגד ילדות ונשים הקשורה במוסדות חינוך ובלימודים ובדרך זו להגן על זכותן ליחס מכבד:
- א. לחוקק ולאכוף חוקים, מדיניות והליכים נאותים כדי לאסור על אלימות נגד ילדות ונשים ולבלום אותה במוסדות חינוך וסביבם, לרבות התעללות מילולית ורגשית, מעקבים מטרידים (stalking), הטרדה מינית ואלימות מינית, אלימות גופנית וניצול;
 - ב. לגייס, להכשיר ולהעסיק יותר מורות במוסדות חינוך שבהן סגל ההוראה הוא גברי בעיקרו;
 - ג. לוודא שלילדות ונשים הנפגעות מאלימות בבתי ספר יש גישה אפקטיבית לצדק ולסעד;
 - ד. להגיב על מקרי אלימות נגד ילדות ונשים במוסדות חינוך באמצעות מנגנוני דיווח חשאיים ועצמאיים, חקירות אפקטיביות, הליכים פליליים כאשר הדבר נאות, ענישה הולמת של האחראים למעשים ומתן שירותים לקורבנות ולניצולות;
 - ה. לוודא שכל מקרי האלימות נגד ילדות ונשים במוסדות חינוך מדווחים ומתועדים, לבדוק את הרישום הפלילי של אנשי צוות בבית הספר לפני העסקתם ולפתח ולאכוף קודי התנהגות עבור כל צוות בית הספר והתלמידים;
 - ו. לאמץ תכניות פעולה לאומיות כדי לתת מענה לאלימות נגד ילדות הקשורה לבתי ספר, לרבות הנחיות לבתי ספר והכשרת חובה למורות ולתלמידות באסטרטגיות של התערבות מוקדמת כדי לתת מענה להטרדה ולאלימות מיניות המכוונות נגדן;
 - ז. להקים מנגנון ממשלתי ייעודי למניעה ולחקירה של מקרי אלימות במוסדות חינוך ולספק מימון ציבורי הולם כדי לתת מענה לבעיה;
 - ח. לספק שירותי תמיכה לילדות החוות אלימות, לרבות ייעוץ, טיפול רפואי, מידע בנושא איידס וטיפול תרופתי;
 - ט. לפתח ולהנהיג תכניות לימודים תואמות גיל, מבוססות על ראיות ומדויקות מדעית, שיהיו בגדר חובה בכל רמות החינוך ואשר יכללו מידע מקיף בנושא בריאות וזכויות הקשורות למין ולרבייה, התנהגות מינית אחראית, מניעת הריונות מוקדמים ומניעת מחלות המועברות במגע מיני.

בריונות רשת

70. צורה נוספת של התעללות שחווה ילדות היא בריונות רשת, המבוצעת באמצעות שימוש בטכנולוגיה וברשתות חברתיות שונות כדי להפחיד ולהטריד אותן ולאיים עליהן. אף שהן ילדות מעורבים בבריונות רשת, מחקרים הראו כי הסיכוי שילדות ייפלו קורבן לבריונות רשת או יבצעו אותה כפול כמעט לעומת ילדים. נערות מתבגרות נופלות פעמים רבות קורבן להתעללות ברשת, הלובשות צורות רבות, בהן: שמות גנאי, הפצת שמועות, איומים, חשיפת מידע פרטי, תמונות/סרטונים, פורנו נקמה, הטרדה מינית והצעות בעלות אופי מיני, לעתים קרובות מזרים.

71. לבריונות רשת יש השפעות מגוונות על נערות מתגברות, לרבות: השפעות רגשיות העשויות להיות מתונות או קיצוניות; ובכלל זה תחושה שאינן בטוחות, מפוחדות; במקרים מסוימים הדבר הוביל עד כדי מחשבות אובדניות ואף התאבדויות בפועל.

72. הוועדה ממליצה כי על אף שהמקור לבריונות רשת אינו נעוץ תמיד בבית הספר, מדינות שהן צד לאמנה ינקטו את הצעדים הבאים בבתי ספר להגנת ילדות:

א. להתריע בפני הורים על התפשטות תופעה זו ועל ההשלכות שעלולות להיות לה על ילדות;

ב. לפתח תכניות מקיפות אשר יידעו מורים, תלמידים והורים על הצורות שבריונות רשת עלולה ללוש ועל פגיעתה האפשרית כמו-גם לספק ייעוץ ותמיכה לתלמידים שנפלו קורבן לבריונות רשת;

ג. להנהיג מדיניות המבטיחה כי טכנולוגיות הזמינות בבית הספר אינן משמשות לבריונות רשת ולנטר את יישומה;

ד. לייסד ערוצים מרובים ונגישים שיוכלו לשמש לדיווח על תקריות כאלה על-ידי הקמת שירותי ייעוץ של עמיתים ומורים, נקודות בטוחות בבתי ספר ומוקדים טלפוניים לדיווח אנונימי;

ה. לייסד ילדות על ההשלכות של מעורבות בהתנהגות כזו על בריאותן ורווחתן כמו-גם על ענישה אפשרית בגין מעורבות כזו;

ו. לחוקק חוקים המגדירים מהי הטרדת נשים וילדות לצורתיה באמצעות טכנולוגיית מידע ותקשורת ורשת האינטרנט ומשיתים בגינה עונשים.

השתתפות הוגנת של נשים וילדות במבני ניהול

73. המשטר המגדרי השורר בבירור במוסדות חינוך משפיע לרעה על חברות בסגל ההוראה, ובייחוד ברמות החינוך העל-יסודי והעל-תיכוני במערכות חינוך. הדבר ניכר במיוחד בניידותן המוגבלת למשרות בכירות יותר במסגרת המקצוע ולתפקידים של קבלת החלטות. על אף שמקצוע ההוראה הפך לנשי, ייצוגן של נשים בתפקידי ניהול בכיר בכל רמות החינוך הוא נמוך באורח לא מידתי.

74. מספר גורמים אחראים לתת-הייצוג של נשים בתפקידי מנהיגות וקבלת החלטות בכל רמות החינוך. אלה כוללים: גישה מוגבלת לחינוך, ובייחוד להזדמנויות השכלה גבוהה עבור נשים המלמדות ברמות הנמוכות; דפוסי מינוי וקידום מפלים; גישות משפחתיות, הפרעות לקריירה; התנגדות מתמשכת להכללת נשים בתפקידי ניהול.¹³

75. הוועדה ממליצה כי מדינות שהן צד לאמנה ינקטו את הצעדים הבאים כדי לסגור את הפער המגדרי בעמדות מנהיגות בכל רמות החינוך ולוודא שנשים אינן נתקלות עוד באפליה בתחום זה:

א. להגביר את ניידותן המקצועית של נשים במצבים של לימודים גבוהים באמצעות מתן מענקים ו/או מלגות אשר יאפשרו להן לרכוש תארים מתקדמים ולהנהיג תמריצים/תכניות להעסקתן;

¹³ אוניסקו, <http://www.unesco.org/education/educprog/wche/principal/women.html>

- ב. להגביר את המאמצים להגדלת מספר הנשים בעמדות מנהיגות בכל רמות החינוך ובייחוד כמרצות באוניברסיטה בכל התחומים, באמצעות שימוש באמצעים, לרבות אמצעים זמניים מיוחדים בהתאם לסעיף 4 (1) ולהמלצה כללית 25;
- ג. לבחון הליכי מינוי וקידום ולבטל כל הוראה מפלה המהווה חסם בפני השתתפותן השווה של נשים בעמדות מנהיגות במוסדות חינוך, ולתת מענה לדפוסי התנהגות מפלים במסגרת מינויים וקידומים;
- ד. לתת מענה לתרבות ארגונית רווחת שאינה מעודדת ניידות של נשים למשרות בכירות יותר במקצוע ההוראה;
- ה. להציב יעדים, במסגרת ציר זמן נתון, להבטחת שוויון בעמדות בהשכלה הגבוהה לרבות משרות בכירות, פרופסורה ותפקידי נשיא וסגן נשיא באוניברסיטאות.
- ו. להנהיג מדיניות ולקבוע מכסות לנשים לצורך ייצוג שווה בגופי הניהול של מוסדות להשכלה גבוהה כגון סנאטים, מועצות וגופי מחקר.

ט. זכויות המושגות באמצעות חינוך

76. מאז 1985 התקיימו כמה וכמה ועידות של האו"ם שהתמקדו בזכויות האדם, נשים, סוגיות חברתיות ופיתוח בר קיימא וזיהו פעולות רבות שיש לנקוט לקידום שוויון בין המינים ולהעצמת נשים. רבות מהוועידות הללו הדגישו את החינוך כאמצעי להשגת מטרות אלו ולשיפור מעמדן של הנשים בחברה. גישה לחינוך צפויה להקנות לאנשים כלים שיאפשרו להם להסתגל טוב יותר לצורכיהן של החברות המשתנות, ועל כן אמורה להיות לה תרומה כפולה ומכופלת ליכולתן של נשים לתבוע זכויות בכל התחומים, מעבר לסביבת בית הספר. עם זאת, זכויות הנשים המושגות באמצעות חינוך רחוקות ממימוש.
77. על אף הבדלים אזוריים, נתונים גלובליים מצביעים על כך שנשים הן בעלות הסמכה גבוהה יותר ולכן מייצגות את המקור המיטבי להון אנושי. אולם, ישנה העדפה למינוי גברים שרמת ההסמכה שלהם נמוכה יותר למשרות ועמדות מסוימות על-פני נשים בעלות הסמכה גבוהה יותר. עובדה זו תורמת לתופעה עולמית אופקית ואנכית של הפרדה מינית בשוקי העבודה. הסמכה, לפיכך, אינה מקנה אותו כוח חברתי לגברים ולנשים. יתר על כן, גם כאשר לשני המינים יש רמת השכלה שווה, גברים נהנים לעתים קרובות מזכויות יתר.¹⁴
78. דפוסיים שיטתיים אלה הופכים מושרשים, בייחוד בשוקי העבודה, הפועלים על סמך אידיאולוגיית הגבר המפרנס. הדבר מוביל לכך שגברים תופסים את העמדות השליטות בשוק העבודה בשכר. עקב כך, ברוב החברות, נשים חוות רמות נמוכות יותר של תעסוקה ורמות גבוהות יותר של אבטלה ועוני; הייצוג שלהן בקרב עובדים חלקיים גבוה יותר; והן משתכרות בממוצע פחות מגברים; מיוצגות באורח בלתי מידתי בתחומי תעסוקה פגיעים ולפיכך חשופות פחות להזדמנויות לחוות תנאי עבודה הוגנים. נוסף על כך, ישנו תת-ייצוג של נשים בעמדות של קבלת החלטות ברמות המיקרו והמקרו במוסדות חברתיים ופוליטיים והיעדר ריבונות אישית אמיתית. על אף שהגברת הנגישות לחינוך שיפרה את תנאי חייהם של נשים ושל ילדיהן, הפוטנציאל הטמון בחינוך, כפי שהוא קיים כיום, לשנות את מאזן הכוחות הכללי בתחום הכלכלי, הפוליטי והחברתי ולהוביל לשינוי אסטרטגי בכל הנוגע להעצמת נשים, לא מומש בשל אמונות ומנהגים תרבותיים המשחזרים אידיאולוגיות, מבנים ומערכות מגדריים מושרשים.
79. ההסבר העיקרי לדפוס עקבי זה קשור לתהליכים של חיברות מגדרי המשחזרים ומשמרים חלוקה מינית של תחומי עיסוק. חלוקה זו מגדירה מה נשי ומה גברי וקשורה בעצמה לדיכוטומיה של ציבורי/פרטי. במערכות אלה, גברים מושלים במרחב הציבורי ונשים במרחב הפרטי. התוצאה היא שבמקום ליצור שינוי, לימודים ממסדיים הופכים לכלי של המדינה לשחזור הסדר המגדרי ולשימור הירארכיות של גברי/נשי, שולט/נשלטת וציבורי/פרטי.¹⁵
80. מגמה זו נמשכת בתחום השתתפותן של נשים בתהליכים פוליטיים ובקבלת החלטות. כיוון שנשים ממשיות לסבול מתת ייצוג בתחום זה, הן אינן יכולות להשפיע ביעילות על מדיניות המשפיעה עליהן. בשנת 2017 שיעור הייצוג העולמי של נשים בתפקידים בממשלות נבחרות או ממונות עמד על כ-4:1 נשים לעומת גברים. בבתי מחוקקים תחתונים נשים היוו 23.4% ואילו בעליונים 22.9%. מגמות זהות ניכרות בשיעור ההשתתפות של

¹⁴ ועדת האו"ם למעמד האישה, 2011, שם (UNCSW 2011).

¹⁵ שם.

נשים במועצות מנהלים במגזר הציבורי והפרטי. לפיכך, נשים נדחקות עדיין במידה רבה לשוליים בתחום הפוליטי ובחדרי הישיבות עקב חוקים, דפוסי פעולה וגישות מפלים וסטריאוטיפים מגדריים.

81. הוועדה ממליצה כי מדינות שהן צד לאמנה ינקטו את הצעדים הבאים כדי להגביר את השתתפותן השווה של נשים בתהליכים חברתיים, כלכליים ופוליטיים כמו-גם בעמדות של קבלת החלטות בכל המגזרים;

א. להכשיר מורים לאמץ אסטרטגיות הוראה קונסטרוקטיביסטיות שיקנו לילדות/נשים מיומנויות חשיבה ביקורתית ותחושה חיובית של ערך עצמי וביטחון עצמי לצורך השתתפות שווה עם עמיתים גברים במשרות בכירות ובעמדות של קבלת החלטות בתחום החברתי, הכלכלי והפוליטי;

ב. להתאים את אפשרויות הבחירה ואת התוכן בחינוך ילדות/נשים, במיוחד ברמות הגבוהות ובכך להגביר את השתתפותן בהסמכה במקצועות מדעיים, טכניים וניהוליים כדי להבטיח גישה למשרות בכירות ולעמדות של קבלת החלטות, בייחוד במקצועות ומשרות הנשלטים על-ידי גברים;

ג. לתגבר את הוראת האזרחות בבתי הספר, כמו גם תכניות אוריינות מתמשכות ורגישות למגדר עבור מבוגרים שנועדו לשפר את תפקידיהן של נשים ואת השתתפותן במשפחה ובחברה ככלל.

ד. להכיר בחשיבות של העצמת כל הנשים באמצעות חינוך והכשרה בממשלה, במדיניות הציבורית, בכלכלה, בטכנולוגיית המידע ובמדע כדי להבטיח שהן רוכשות את הידע והמיומנויות הנדרשים כדי לתרום תרומה מלאה בכל תחומי החיים הציבוריים;

ה. להגן על זכותן של נשים לעבודה הוגנת באמצעות אתגור ההפרדה האופקית המושרשת בשוקי עבודה שבהם גברים נהנים מזכויות יתר וממוקמים באופן מכריע במגזרים תעסוקתיים שמעמדם גבוה יותר בהתבסס על תפיסות פטרוניות ולא על יכולות;

ו. לשפר ולהרחיב את גישתן של נשים לטכנולוגיות מידע ותקשורת, לרבות כלי ממשל אלקטרוני, על מנת לאפשר השתתפות פוליטית ולקדם מעורבות בתהליכים דמוקרטיים רחבים יותר, תוך שיפור התאמתן של טכנולוגיות אלה לצורכיהן של נשים, כולל נשים שנדחקו לשוליים;

ז. לפתח כלים, מיומנויות ותכניות הכשרה הולמות, תוך היוועצות בנשים, כדי לצייד ולהעצים אותן להשתתף בעמדות מנהיגות ולקבל על עצמן אחריות בחיים הציבוריים;

ח. לנקוט את כל הצעדים ההולמים כדי לבער דעות קדומות וסטריאוטיפים מגדריים המהווים חסמים בפני גישתן של נשים לתחומים החברתיים, הכלכליים והפוליטיים והשתתפותן המלאה בהם.

י. אחריות המדינה: יישום ומעקב

82. המידע שהוצג בפרקיה הקודמים של המלצה כללית זו מלמד שעל אף שהושגו הישגים מסוימים באשר למימוש זכותן של ילדות ונשים לחינוך, **זכויותיהן** בכל שלושת התחומים – לחינוך, בחינוך ובאמצעות חינוך – עודן בגדר סדר יום שטרם מומש. ההמלצות המפורטות בכל הפרקים מצביעות על מדדים ו/או רפורמות שניתן לאמץ במדיניות ובמסגרות חקיקה, וכן על המשאבים הכספיים והאנושיים הנדרשים כדי לדאוג למימוש זכויותיהן של ילדות ונשים בשלושה תחומים אלה ולהגן עליהן. אם החינוך הוא במהותו כלי להעצמה אישית, חברתית, כלכלית ופוליטית של נשים, אשר נועד לאפשר להן לנצל הזדמנויות שיתרמו ישירות לתהליכי פיתוח לאומיים ואזוריים, אזי הקדשת תשומת הלב לפעולות אלה אינה אופציונלית אלא היא בגדר חובה. עם זאת, שינוי של מערכות ומבנים ניתן לממש רק כאשר ישנו **רצון פוליטי**. על מדינות שהן צד לאמנה להתחייב למלא חובות בינלאומיות מחייבות שמטילות אמנות כמו האמנה הבינלאומית בדבר ביטול אפליה נגד נשים לצורותיהן, הנתמכות בהמלצות כלליות, ובייחוד המלצה כללית 28 בנושא חובות הליבה של מדינות שהן צד לאמנה.

83. לפיכך הוועדה קוראת למדינות שהן צד לאמנה לנקוט את הפעולות הבאות כדי לוודא יישום מהיר של ההמלצות שבמסמך זה ומעקב אחר יישומן. זאת, כדי להגן על זכויותיהן של ילדות ונשים לגישה לחינוך ועל זכויותיהן בחינוך ובאמצעותו, תוך פירוט של סעיף 10 וקישור בינו לבין סעיפים אחרים של האמנה והמלצות כלליות אחרות של הוועדה;

- א. להבטיח הפצה נרחבת של ההמלצה הכללית לכל בעלי העניין לרבות כל בעלי התפקידים הממשלתיים המעורבים במגזר החינוך ובמגזרים תומכים, מחנכים בכל הרמות של מערכת החינוך, תלמידים, הורים, כלי התקשורת וארגונים מדינתיים וקהילתיים רלוונטיים;
- ב. לתרגם לפי הצורך את המסמך לשפות הלאומיות וכן לאלה שבהן משתמשות קבוצות מיעוט אתניות שונות באוכלוסייה;
- ג. להקים כוח משימה לאומי רב-מגזרי שבו ייוצגו המגזרים הממשלתיים העיקריים המעורבים באספקת חינוך ושירותי חינוך, כמו-גם בעלי העניין הלא ממשלתיים העיקריים העוסקים בחינוך. על כוח משימה זה לפתח אסטרטגיה מקיפה של יישום ומעקב, כולל קביעת לוחות זמנים ברורים למדידת השגתן של תוצאות ותוך מינוי אנשים לפיקוח על ממדים ספציפיים של התכנית;
- ד. לוודא זמינותם ונגישותם של נתונים כמותיים ואיכותיים כדי לספק מידע לצורך מעקב אחר התוצאות; למקסם את התוצאות על-ידי הרמוניזציה של יישום המלצה כללית זו עם הדרישות המופיעות במסמכים בינלאומיים, אזוריים ולאומיים אחרים המתייחסים לזכויותיהן של ילדות ונשים לחינוך, בחינוך ובאמצעות החינוך, העולות בקנה אחד עם מסמך זה.